

Spoedcursus: wat is het menselijk tekort?

Vier feilbare denkers over het menselijk tekort

Anne-Sophie van Berkestijn & Thomas Velvis
Filosofie Magazine, februari 2026

25 maart 2026

Het menselijk tekort: gebrek of kans?

Filosoof	Kernidee
Augustinus (354-430)	Het kwaad is een gebrek
Arthur Schopenhauer (1788-1860)	Het leven is rampzalig
María Zambrano (1904-1991)	Missen maakt de mens
Françoise Dastur (1942)	Gebrek maakt ons vrij

Augustinus (354-430): Het kwaad is een gebrek

De centrale vraag:

“Als God de wereld goed gemaakt heeft, hoe kan er dan oorlog, geweld en verdriet zijn?”

Augustinus' antwoord:

- Het kwaad is **geen 'iets'** dat je kunt vinden
- Het kwaad is een **afwezigheid**: een gebrek aan goedheid

Het kwaad als privatio boni

- Opschepperij = gebrek aan bescheidenheid
- Lafheid = gebrek aan moed
- Wreedheid = gebrek aan zachtmoedigheid

“Getroffen worden door ziekte en verwonding betekent niets anders dan van gezondheid beroofd te worden; want genezen is niet ervoor zorgen dat de aanwezige kwaden het lichaam verlaten, maar juist dat ze ophouden te bestaan.”

Zelfs de duivel: van nature goed (een engel), maar ontaard door opstand.

Paradox

Hoe beter het wezen, hoe meer het kan ontarden.

Voorbeelden:

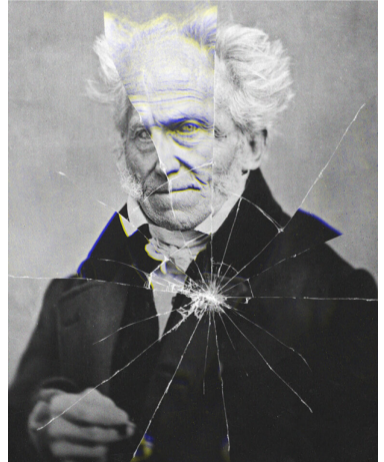
- Een engel kan een duivel worden
- Een verzetsheld kan een wrede dictator worden
- Een wereldvoetballer kan een louche FIFA-bons worden

“Zou het goede volstrekt ontbreken, dan wordt er niets goeds weggenomen en geen schade aangericht, zodat een fout niet eens mogelijk is.”

“Nu zal ik wel weer te horen krijgen dat mijn filosofie geen troost bevat.”

De wereld volgens Schopenhauer:

- De wereld is de hel
- Mensen zijn “enerzijds de gepijnigde zielen, en anderzijds de duivels”
- Het leven is een misstap

Arthur

Twee aanwijzingen:

Schopenhauer

1. Verveling

Een mens zonder bezigheden, een “kaal” exemplaar:

- Zou zich **doodvervelen**
- De mens heeft constante afleiding nodig

2. Pijn valt meer op dan genot

- Een kritiekpunt blijft langer hangen dan vele complimenten
- We voelen niet de gezondheid van ons hele lichaam
- *“Alleen het plekje waar de schoen knelt”*

Verlangen komt altijd voort uit een gebrek

- Je wilt wat je **nog niet hebt**
- Zolang je het niet hebt: **lijden** onder dat gebrek
- Wensen worden **wel eens vervuld** — maar even later komt nieuw verlangen

“Mensen die liever willen horen dat God de Heer alles goed gemaakt heeft, moeten maar naar de kerk en de filosofen met rust laten.”

Wat volgt uit deze erkenning? Medeleven en geduld — want alle gebreken van de mensheid hebben we zelf.

María Zambrano (1904-1991): Missen maakt de mens

Wat als we volmaakt waren?

- Mooi uiterlijk, perfect innerlijk
- Hersenen zonder haperingen

Zou er dan nog winst zijn in:

- Wetenschap?
- Zelfontwikkeling?
- Filosofie?

María

Zambrano

Kritiek op de moderne filosofie

De moderne filosofie staat te veel in het teken van de **rationele mens** die op zoek is naar:

- Zekerheid
- Helderheid
- Controle

Maar in werkelijkheid:

- De mens is **niet in controle**
- Hij is in een voortdurende strijd met een **innerlijke leegte**
- De werkelijkheid is niet toegankelijk voor het verstand

Rationeel denken

- Structuur
- Helderheid
- Controle

Probeert de werkelijkheid te vatten in behapbare uitleg.

Poëtisch denken

- Luisteren naar de **gaten** in ons begrip
- Daarin **betekenis vinden**
- Erkent dat sommige dingen **ongrijpbaar en onzegbaar** zijn

“Liefde laat zich niet definiëren, want zodra je die probeert uit te leggen, verliest ze haar betekenis.”

Gebrek is volgens Zambrano **potentie**

- Als iets ontbreekt, ontstaat er een mogelijkheid tot **ontvankelijkheid en groei**
- Menselijke identiteit staat **niet vast**
- Identiteit wordt voortdurend gevormd door:
 - Wat we missen
 - Wat we verliezen
 - Waarop we hopen

Een paradox: sterfelijkheid maakt ons vrij

Stel: we worden onsterfelijk

- De dood krijgt geen kans
- Geen belemmering meer

Zijn we dan vrijer?

Dastur zegt: nee

- Juist ons allergrootste gebrek — **sterfelijkheid** — maakt ons vrij

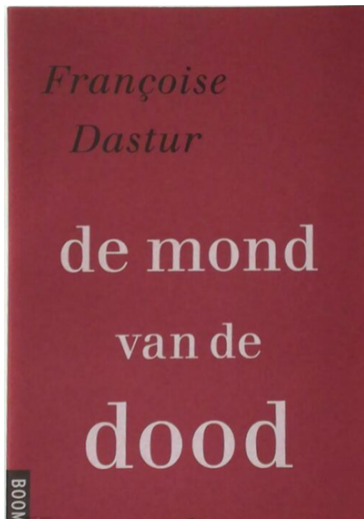

Dastur: Wat ontbreekt, bepaalt ons bestaan

Het menselijke bestaan wordt bepaald aan de hand van **wat ontbreekt**

- We leven met een toekomst die **nog niet** is aangebroken
- Met mogelijkheden die **nog niet** gerealiseerd zijn
- Met de wetenschap dat we niet meer kunnen doen wanneer we doodgaan

“Wat nu al is, is al bepaald. In wat nog niet is, liggen alle mogelijkheden verscholen.”

Ervaringen die ons begrenzen:

- Verlies van een vriendschap of baan
- Ziekte
- Bovenal: de **dood** (neemt alle mogelijkheden weg)

De ervaring van eindigheid

- Besef dat ons leven **bestemd** is
- Alles vindt plaats binnen bestemmingen
- **Maar**: dit besef geeft juist **vrijheid** om richting te geven

“Wie een naaste is verloren of zich door ziekte bewuster is geworden van zijn eindigheid, voelt zich soms vrijer en levendiger.”

Het gebrek brengt ons in contact met de grenzen van ons bestaan

En juist daar wordt het leven kostbaar.

- Gebrek = niet alleen beperking
- Gebrek = **voorwaarde** voor betekenis en vrijheid

Vier visies op het menselijk tekort — samengevat

Filosoof	Kernidee
Augustinus	Het kwaad is geen 'iets' maar een afwezigheid van goedheid
Schopenhauer	Het leven is lijden en gebrek ; verlangen komt voort uit wat we missen
Zambrano	Gebrek is potentie — het opent de weg naar poëtisch denken en groei
Dastur	Sterfelijkheid maakt ons vrij; eindigheid geeft richting en waarde

Een tekort is niet alleen verlies.

Het is ook de voorwaarde voor:

Groei
(Zambrano)

Vrijheid
(Dastur)

Medeleven
(Schopenhauer)

“En ik zocht maar, en ik zocht op een kwade manier en zag maar niet het kwade in mijn zoeken zelf.”